

СВЯТА МОГО ДИТИНСТВА

- Бесіди
- Колядки, щедрівки, віншування
- Поради до різдвяного столу
- Вертепи
- Звичаї, повір'я, обряди

ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА – БОГДАН

ББК 74.200.5

С24

С24 Свята мого дитинства / Упор. Клід І.О. —
Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2006. — 120 с.
ISBN 966-692-815-9

У посібнику подано бесіди про походження різдвяних свят, народні звичаї та обряди, пов'язані з ними, а також віншування, легенди, вертепи. Запропоновано рецепти приготування страв та іншої звичаєвої атрибутики.

Для вчителів, організаторів позакласної роботи, вихователів, батьків.

ББК 74.200.5

Охороняється законом про авторське право.

Жодна частина даного видання не може бути використана чи відтворена в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва.

ISBN 966-692-815-9

© Упор. Клід І.О., 2006
© Навчальна книга – Богдан,
макет, художнє оформлення, 2006

РІЗДВО ХРИСТОВЕ

Сміється небо, золотіють зорі

Вифлеємська зірка сяє,
світлу радість посилає.
Благодійність та зійшла,
бо Різдвяна ніч прийшла.
Всі ангели заспівали,
мир домівкам посилали.
Заіскрилася зима
в ніч народження Христа.
Колядки пішли світами,
запахіло скрізь кутями,
загорілися свічки
у Різдвяні вечори.
Славлять Христа наші люди
у молитві тихій всюди.
Господь землю звеселяє,
Христос ся рождає!

Стефанія Гораль

Празник Різдва Христового

Різдво Христове — найважливіша подія в історії людського роду, яка започаткувала християнську еру. Воно стало вихідною точкою, від якої означуємо події світу. Різдво Христове — це колиска нашої віри.

Найбільше і найглибше таїнство християнської віри — це таїнство Вочлчення Божого Сина. Предвічний Бог стає малою дитиною і не перестає бути Богом. “Бог Предвічний народився” — співаємо в нашій колядці. “І слово стало тілом і оселилося між нами”, — каже євангеліст Йіоан.

Що захоплює під час святкування Христового Різдва? Велич таїнства Вочлчення, його значення для всього людського роду і нашого спасіння.

Різдвяні богослужіння сповнені радісних і веселих тонів: “Сьогодні веселяться ангели на небі і радіють люди на землі, і грає все створіння, бо народився у Вифлеємі Спаситель Господь, і вся злоба ідоцька зникла, і царствує Христос навіки”. “Веселіться, праведні, — кличе Церква, — радуйтеся, небеса, іграйте, гори, бо народився Христос...”

На час, коли ми святкуємо Різдво Христове, колись, ще до християнства в Україні, припадало свято зимового повороту сонця. Це був час ворожіння на майбутній рік, тому ми й тепер в різдвяних звичаях маємо цілу низку дохристиянських елементів.

Чудові звичаї нашого народу під час Різдвяних свят записав Олекса Воропай: “Колядують діти, дорослі, парубки та дівчата, а в Галичині інколи колядують і газди. Береза віншує, бажаючи господареві веселих свят: “Поможи Вам, Боже, ці свята мирно одпровадити та других у радості й веселості щасливо діждати, а нам, колядникам, ласкаві будьте не за зле мати, що у ваш чесний та величний двір повернули. Поверни до Вас, Господи Боже, ласкою своєю небесною на цілий рік і вік!” Всі колядники низько вклоняються господареві, господині, дітям.

Дорослі парубки на різдвяні свята колядують із “звіздуо” та дзвоником. Звіздар декорується кольоровим папером, стрічками, всередині — образок “Народження Христа” і свічка.

Колядницький похід дуже цікавий у Західній Україні. Вибирають “березу”, “виборця” — скарбника, “коня” — міхоношу, скрипника, трембітаря, кількох добрих плясунів... До “барток” підв’язані дзвоники, що під час танку дзвонять у такт плясунів. Таким “плясом” колядники і підходять до кожної хати”.

Або ще одна церемонія коляди: “... Ватага сідає за стіл і колядує по черзі: господареві, господині, синові, доньці та всьому “живому і мертвому” достатку — худобі, хаті, плугові, рогачам”.

Українська колядкова поезія багата і різноманітна. Яке глибоке і міцне коріння має вона в нашій історії, у побутових особливостях нашого народу, яке в ній невичерпне багатство поетичних образів!

Свято Різдва Христового почало відзначатися на Русі з X століття після запровадження християнства. Але простому люду важко було відмовитися від своїх традицій. Багато язичницьких звичаїв і обрядів стародавніх слов’ян — веселе ходіння ряджених по хатах, багаті застілля, ворожіння, колядування — все це природно поступово злилося з Різдвяними святами і святкуванням Нового року. Дванадцять днів після свята Різдва Христового називають святками, тобто святими днями, оскільки ці дні освячені великими подіями Різдва Христового.

Відомо, що західні християни святкують Різдво, і не лише Різдво, а й усі християнські свята, за так званим григоріанським календарем, тобто, за “новим стилем”. А Українська православна церква й цілий ряд інших православних церков дотримуються юліанського календаря. Різниця між календарями становить 13 днів. От і виходить, що наше 25 грудня (тому що і ми святкуємо Різдво 25 грудня, тільки за старим стилем) припадає на 7 січня за новим стилем.

Свято — це завжди радість, це завжди традиції, це фольклор, це просто людське життя. Після тривалого посту на стіл подавали “багату” кутю, для приготування якої не шкодували горіхів, кураги, родзинок і найгустіших вершків. Вареники, закуски, домашня ковбаса, фарширована птиця, заливна риба, пироги — чого тільки не було на щедрому столі. Але головною стравою був засмажений гусак або поросся. У самий розпал святочних розваг святкували Новий рік (зараз Старий Новий рік). Новорічний вечір ще називали Василевим, на честь святого Василя Кесарійського. Його ж називали Василем Щедрим. Мабуть, жоден святковий стіл за великою кількістю страв не міг зрівнятися з новорічним, тому, за народним повір’ям, “як зустрінеш рік, так його і проведеш”, тут докладалися всі зусилля, щоб перевершити сусідів. На відміну від Різдва, яке вважалося родинним святом, на новорічну вечерю запрошували гостей.

У народі вірили, що у святочні ночі всяка нечиста сила спеціально з’являється, щоб лякати християн. Привиди, лісовики, злі духи так і снують темними вулицями, підстерігаючи чергову жертву. А тут дуже доречно ніхто у ці ночі не спить. Дівчата, стурбовані своєю долею, цілими ночами ворожать: то ллють на воду розтоплений віск, то кидають за ворота черевичок і дивляться, куди спрямований його носок — у той бік і заміж віддадуть. А то заберуться із свічкою й дзеркалом у порожню лазню, де ніхто їм не завадить побачити судженого, а там якраз найнебезпечніше місце, можуть напасти кошлаті “святочниці”. У молодих парубків також жодної хвилини вільної: постаратися так нарядитися, щоб прийняли за лісовика, а то й умудритися в лазні сховатися, куди дівчата ворожити прийдуть.

Як людина складається з душі й тіла, так і свято Різдва несе в собі релігійний духовний зміст і деяку данину язичницьким традиціям, збагачуючи людей і даючи привід для людської радості. Згідно зі свідченням Євангелія, отці церкви у своїх писаннях зображають свято Різдва Христового найбільшим, всесвітнім і найрадіснішим, яке є початком і основою для інших свят.

Звідки прийшли коляда, щедрівка, вертеп

З давніх-давен наші предки вшановували різдвяні свята. А чи знаємо ми, звідки вони прийшли до нас?

Колядування, щедрування глибоко народні в найточнішому розумінні цього слова. Вони належать до найдавніших народних дійств у слов’янській культурі та й у традиціях інших народів і виникли задовго до Різдва Христового (III–II тися-

чоліття до нашої ери). В основі цих обрядів — поклоніння сонячним божествам. Так, наприклад, Коляду — життєдайного Сонячного Духа, який в найдовшу зимову ніч, в пору зимового сонцестояння (21–22 грудня) народжує нове Сонце, наші предки називали Різдом Сонця. Люди вірили, що в ці ночі збирається всіляка земна нечисть, аби перешкодити визріванню світлової Сили, і тому вони теж збиралися в купки (гурти), ходили від хати до хати і відлякували ті темні сили, при цьому співали величальні пісні, в котрих славили Сонячного Духа, а господарям дому бажали миру, достатку, щастя та здоров'я. Таких людей в народі називали колядниками. В язичницьких піснях-колядках вшановувався пастуший Дух Світла, на знак нового приплоду худоби. Тому й водили з собою козу, яка була символом родючості і достатку хлібороба.

*Де коза ногою, там жито копою,
де коза рогом, там жито стогом.*

З прийняттям християнства ці звичаї зазнали різного роду змін, пов'язаних з новим віруванням. Зимове свято народження Сонця стало називатися народженням Ісуса Христа — Сина Божого. І всі язичницькі пісні — колядки, шедрівки — набули виразного християнського смислу. На зміну традиційним народним (язичницьким) колядкам прийшли нові, християнські тексти та євангельські сюжети-вертепи. В Україні вертепна драма була вже з кінця XII ст. (1586 р.).

Сьогодні, відроджуючи народні звичаї та обряди, треба вміти знайти народну першооснову, її духовну історію, вміти її примножувати, щоб потім передати новому поколінню.

Різдвяні свята чи колядки починаються з **24 грудня** за старим стилем (**6 січня — за новим**). Цей вечір називають Святвечір, вечір першої куті. Господині, крім куті, готують узвар зі сушених фруктів, борщ з рибою, смажену рибу, пампушки, голубці, вареники та інші, і всі страви повинні бути пісні. Макітру з кутею ставлять на покуті в сіно, покладене на столі під образами, що символізує ясла. Батькові доручається внести до хати “дідух” — сніп пшениці. Його ставлять у кут, щоб в цій хаті був достаток і щедро родила земля. Цього дня вся родина ретельно готується до Різдвяних свят і сідає вечеряти, коли зійде вечірня зоря. Закінчують вечерю узвар і кутя.